संस्कृत (सामान्य) - 2012

समय : 3 घण्टे] **कक्षा : 10वीं** **[पूर्णांक : 100**

निर्देश- **(1) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति। (2) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः।**

प्रश्न 1. उचित विकल्पं चित्वा लिखत-

(क) 'अत्याचारः' इत्यस्मिन् पदे सन्धिः अस्ति- 1

(अ) गुण सन्धिः (ब) यण् सन्धिः
(स) अयादि सन्धिः (द) दीर्घ सन्धिः

(ख) 'तल्लीनः' इत्यस्मिन् पदे सन्धिः अस्ति- 1

(अ) व्यंजन सन्धिः (ब) वृद्धि सन्धिः
(स) विसर्ग सन्धिः (द) पूर्वरूप सन्धिः

(ग) 'विसर्ग सन्धेः उदाहरणमस्ति- 1

(अ) षडाननः (ब) तच्छीलः
(स) प्रत्येकः (द) मनोरथः

(घ) 'महा + औषधिः' इत्यस्य सन्धिः अस्ति- 1

(अ) महोषधिः (ब) महाऔषधिः
(स) महौषधिः (द) महैषधिः

प्रश्न 2. (क) 'चौरभयम् ' इत्यस्मिन् पदे समास अस्तिं- 1

(अ) द्वितीया तत्पुरूषः (ब) चतुर्थी तत्पुरूषः
(स) सप्तमी तत्पुरूषः (द) पञ्चमी तत्पुरूषः

(ख) कर्मधारय समासस्य उदाहरणम् अस्ति- 1

(अ) कृष्णसर्पः (ब) सचक्रम्
(स) पीताम्बरः (द) परोपकारः

(ग) 'रूपस्य योग्यम्' इत्यस्य पदस्य सामासिक पदमस्ति- 1

(अ) रूप योग्यम् (ब) रूपं योग्यम्
(स) अनुरूपम् (द) योग्यरूपम्

प्रश्न 3. (क) 'क्तवतु' प्रत्ययस्योदाहरणसमस्ति- 1

(अ) गुणवान् (ब) लिखितवान्
(स) दर्शनीयम् (द) कम्पमानः

(ख) 'बाल + टाप्' इत्यस्य पदम् भविष्यति- 1

(अ) बालटाप् (ब) बालटा (स) बाला (द) बालाप्

(ग) 'जेतुम्' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययोऽस्ति- 1

(अ) अनीयर् (ब) तव्यत् (स) क्त (द) तुमुन्

(घ) 'अहम् विद्यालयं गत्वा पठामि' इत्यस्मिन् वाक्ये कृदन्तम् अस्ति- 1

(अ) क्त्वा (ब) ल्यप् (स) तुमुन् (द) शतृ

प्रश्न 4. (क) अधोलिखितेषु उपसर्गाः अस्ति- 1

(अ) अस्ति (ब) सन्ति (स) स्तः (द) प्रति

(ख) 'निर्धनः' इत्यस्मिन् पदे उपसर्गः अस्ति- 1

(अ) निस् (ब) निर् (स) नि (द) निध

(ग) अधोलिखितेषु अव्ययम् नास्ति- 1

(अ) इव (ब) अद्य (स) बालकः (द) शनैः

mpcareer.in

(घ) 'सदाचारः एव परमोधर्मः' अस्मिन् वाक्ये अव्ययम् अस्ति- 1

(अ) परम (ब) धर्मः (स) सदाचारः (द) एव

प्रश्न 5. (क) परसदननिविष्टः को.................न याति। 1

(अ) लघत्वं (ब) गुरूत्वं

(ख) ....,......कर्त्तव्यः प्राणैः कण्ठगतैरपि। 1

(अ) परोपकारः (ब) स्वोपकारः

प्रश्न 6. (क) 'नेष्यामः' इत्यस्मिन् पदे धातुः अस्ति- 1

(अ) नेष् (ब) नी (स) नेष्य् (द) नेस्

(ख) 'पचेः' इत्यस्मिन् पदे पुरूषः अस्ति- 1

(अ) प्रथम पुरूषः (ब) उत्तम पुरूषः

(स) मध्यम पुरूषः (द) अन्य पुरूषः

(ग) 'द्रक्ष्यन्ति' इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति- 1

(अ) लट् लकारः (ब) लोट् लकारः

(स) लङ् लकारः (द) लृट् लकारः

(घ) 'अगच्छतम्' इत्यस्मिन् पदे वचनम् अस्ति- 1

(अ) एकवचनम् (ब) द्विवचनम्

(स) बहुवचनम् (द) कोऽपि नास्ति

प्रश्न 7. युग्म मेलनं कुरूत- 4

'अ'	'आ'
(क) मनः ज्योतिषाम्	(1) न कुर्यात्
(ख) पुरूपादः	(2) एकं ज्योतिः
(ग) संस्कृतम् अवश्यमेव शिक्षणीयम्	(3) घटोत्कचः
(घ) बालैःसह सख्यम्	(4) विवेकानन्दः

प्रश्न 8. शुद्ध वाक्यानां समक्षम् 'आम्' अशुद्ध वाक्यानां समक्ष 'न' इति लिखित- 4

(क) कौत्सः गुरूदक्षिणार्थी आसीत्।

(ख) छत्रसालः 'बुन्देलकेसरी' इति नाम्ना प्रसिद्धः।

(ग) धनेन अमृतत्वं प्राप्यते।

(घ) मानव शरीर देव दुर्लभं नास्ति।

प्रश्न 9. प्रदत्तैः शब्दैः रिक्त-स्थान पूर्ति कुरूत- 4

(नादेशे, मनः,नीरोगः, श्रेष्ठः)

(क) तन्मे............शिवसङ्कल्पमस्तु।

(ख) ज्येष्ठः ....कुले लोके।

(ग) न नक्तं............चरेत्।

(घ) मनुष्य सदा:............भवेत्।

प्रश्न 10. अधोलिखित शब्देषु चतुर्णा शब्दानां रूपाणि निर्देशानुसारं त्रिषु वचनेषु लिखत-

(क) कवि-चतुर्थी विभक्तिः 4

(ख) नामन् -द्वितीया विभक्तिः

(ग) अस्मद्-प्रथमा विभक्तिः

(घ) तत् (पुल्लिङ्ग)-द्वितीया विभक्तिः

(ङ) साधु-षष्ठी विभक्तिः

mpcareer.in

प्रश्न 11. निम्नलिखित प्रश्नेषु चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् एकपदेन लिखत- 4

(क) मन: जाग्रत: कुत्र उदेति?

(ख) वैयाकरणेषु पूर्ण: सर्वमान्यश्च क:?

(ग) आत्महिताय किम् अनुष्ठेयम् ?

(घ) भारतस्य पुरातन: सखा क: विद्यते?

(ङ) महाभारतस्य प्रणयनं केन कृतम् ?

प्रश्न 12. निम्नलिखित प्रश्नेषु त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत-भाषायाम् एकवाक्येन लिखत- 6

(क) छत्रसाल: कस्य शिष्य: आसीत् ?

(ख) विदिशा नगरी कस्मिन् प्रदेशे स्थिता विद्यते?

(ग) कृषीबलै: का: समेधिता: भवन्तु?

(घ) सर्वप्राचीना भाषा का अस्ति?

प्रश्न 13. अधोलिखितगद्यांशं सम्यक् पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि लिखत-

स्वस्थ-शरीरे एवं स्वस्था बुद्धि: वसति। स्वस्था बुद्धि एव स्वस्थ विचाराणां जननी अस्ति। व्यायामशील: मनुष्य: एव नीरोग: चिरंजीवी च भवति। व्यायामशीला: मनुष्या: प्रायेण रूग्णा: न भवन्ति। विविध रोगाणां चिकित्सा अपि व्यायामेन सम्भवति। अत: जीवनस्य कृते व्यायाम: परमावश्यक:।

(क) उपर्युक्त: गद्यांशस्य उचित शीर्षकं लिखित। 2

(ख) स्वस्था बुद्धि: कुत्र वसति? 1

(ग) क: एव नीरोग:? 1

(घ) विविध रोगाणां चिकित्सा केन सम्भवति? 1

प्रश्न 14. स्वस्य प्रायार्यस्य कृते छात्रवृत्यर्थ प्रार्थनापत्रं लिखत।

(अथवा) स्व भ्रातु: जन्मदिनोत्सवस्य कृते स्वमित्रस्य आमन्त्रण पत्रं लिखत। 4

प्रश्न 15. अधोलिखित गद्यांशेषु गद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां देयानि- 10

(क) वरूण देव: वृष्टिं वर्षति। सूर्यदेव: प्रकाशं प्रयच्छति, भूमाता वृक्षस्य आधारभूता अस्ति। वायु: अनिलं ददाति। ते सर्वे वृक्षं पालयन्ति पोषयन्ति रक्षन्ति च। ते न कदापि "मम अधिकार: वर्तते" इति अवदन् । ते सर्वे परोपकारिण:। परं यूयं सर्वे परोपकारिण: वृक्षस्य साहाय्यं स्वीकृत्य तमेव नाशयितुं कृत सङ्कल्पा यूयं स्वाश्रयमेव नाशयश। अस्मिन् वृक्षे छिन्ने सति यूयं कुत्र गच्छथ?

प्रश्न:-

(1) क:वृष्टिं वर्षति?

(2) सूर्यदेव: किं प्रयच्छति?

(3) का वृक्षस्य आधारभूता अस्ति?

(4) क: अनिलं ददाति?

(5) के परोपकारिण:?

(ख) 'प्रकृतिरपि समयस्य पालनं कार्यपरायणतांम् एवं उपदिशति निरन्तम्' प्रकृतौ यावन्त: पदार्था: सृष्टा: सन्ति ते सर्वेऽपि अहोरात्रं कार्य संलग्ना एव दृश्यते। सूर्य-चन्द्राभ्याम् आरभ्य कीटपतङ्गपिपीलिका पर्यन्तं सर्वेऽपि स्व-स्व व्यापारे व्याप्तता: विलोक्यन्ते। अत: प्रकृत्या अपि इयमेव शिक्षा दीयते यत् नहि केनापि समयस्य अनुपयोग: कर्त्तव्य: इति।

mpcareer.in

प्रश्नः-

(1) प्रकृतिरपि किं उपदिशति?

(2) प्रकृतौ यावन्तः पदार्थाः सृष्टः सन्ति ते अहोरात्रं कस्मिन संलग्न् एव दृश्यते?

(3) सर्वेऽपि कस्मिन् व्याप्तताः विलोक्यन्ते?

(4) कया समयस्य पालनमेव शिक्षा दीयते?

(5) कस्य अनुपयोगः न कर्त्तव्यः?

(ग) तस्मिन् काले भूलोके गङ्गा न आसीत् । आकाशमार्गे तस्याः प्रवाहं सोढुं भूमिः शक्ता न आसीत् । तां प्रथमतः गृहीतुं परमेश्वरः एव शक्तः आसीत्। तस्मात् ईश्वरं ध्यात्वा भागीरथः तपः कृतवान् । सहसवर्षानन्तरम् एव ईश्वरः आकाशगङ्गा स्व जटासु गृहीतुम् अडीकारं दत्तवान् । एवं सा नदी ईश्वरस्य जटासु प्रथमं पतितवती।

प्रश्नः-

(1) तस्मिन् काले कुत्र गङ्गा न आसीत् ?

(2) आकाशमार्गे कस्याः प्रवाहं सोढुं भूमिः शक्ता न आसीत् ?

(3) गंगाम् प्रथमतः गृहीतुं कः शक्तः आसीत् ?

(4) कः तपः कृतवान् ?

(5) 'ईश्वरस्य' इत्यस्य पदस्य विभक्तिं वचनञ्च लिखत।

प्रश्न 16. अधोलिखितपद्यांशेषु पद्यांशद्वयस्य प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत- 10

(क) केयूराणि न विभूषयन्ति पुरूषं हारा न चन्द्रोज्ज्वलाः,
न स्नानं विलेपनं न कुसुमं नालङ्कृता मूर्धजाः।
वाण्येका समलङकरोति पुरूषं या संस्कृता धार्यते,
क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम्।।

प्रश्नः-

(1) **चन्द्रोज्जवलाः हारा कं न विभूषयन्ति?**

(2) **वाण्येका पुरूषं किं करोति?**

(3) **कानि खलु क्षीयन्ते?**

(4) **सततं भूषणं किम् ?**

(5) **सततं इति शब्दस्य समानार्थी पदं लिखत् ।**

(ख) **मत्ता गजेन्द्रा मुदिता गवेन्द्रा,
वनेषु विक्रान्ततरा मृगेन्द्राः।
रम्य नगेन्द्रा निभृता नरेन्द्राः,
प्रक्रीडितो वारिधरैः सुरेन्द्रः।।**

प्रश्नः-

(1) मत्ताः के?

(2) गवेन्द्राः कीदृशाः भवन्ति?

(3) वनेषु विक्रान्तराः के?

(4) के निभृताः सन्ति?

(5) सुरेन्द्रः कैः सह प्रक्रीडितः?

(ग) दरिद्रता धीरतया विराजते,
कुवसत्रता शुभ्रतया विराजते।
कदन्नता चोष्णतया विराजते,
कुरूपता शीलतया विराजते।।

mpcareer.in

प्रश्नः-

(1) दरिद्रता कया विराजते?

(2) का शुभ्रतया विराजते?

(3) कदन्नता कया विराजते?

(4) शीलतया का विराजते?

(5) 'विराजते' इति पदस्य धातुः, लकारः, पुरूषः, वचनं च लिखत।

प्रश्न 17. अस्मिन् प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वापाठ्यपुस्तकात् कण्ठस्थीकृतं सुभाषितद्वयं लिखत। 4

प्रश्न 18. अधोलिखित वाक्यानां कथानुसारेण क्रमसंयोजनं कुरूत- 5

(क) ततः वासुदेवः रामनाथपुरं प्राप्य रामदेवस्य गृहम् अगच्छत् ।

(ख) गड़गातीरे मार्कण्डेयः नाम कश्चन मुनिः वसति स्म।

(ग) शिष्यः अनन्तरं रामनाथपुरं प्रति प्रस्थितवान् ।

(घ) वासुदेवः तस्य प्रिय शिष्यः आसीत् ।

(ङ) किञ्चिदग्रे गतः वासुदेवः कञ्चित् देवालयम् अपश्यत् ।

प्रश्न 19. अधोलिखितेषु एकं विषयं स्वीकृत्य शतशब्देषु संस्कृते निबन्धं लिखत- 10

(क) संस्कृत भाषायाः महत्वम्।

(ख) सदाचारः।

(ग) मम दिनचर्या।

(घ) अस्माकं देशः।

प्रश्न 20. अधोलिखितेषु पञ्च अशुद्ध वाक्यानां शुद्धिः करणीया- 5

(क) सैनिकः अश्वेन पतति।

(ख) श्री गणेशं नमः।

(ग) सर्वे बालकाः धावति।

(घ) बालकः विद्यालयस्य प्रति गच्छति।

(ङ) जलस्य विना जीवनं नास्ति।

(च) भवान् कुत्र पश्यसि?

(छ) पुस्तकम् उत्पीठिकायाः अस्ति।

mpcareer.in